

THEOLOGIA BIBLICA

Ulrich Dämmgen*

Braunschweig

A „föld sója” nem „só”**

Das „Salz der Erde“ ist kein „Salz“. Zusammenfassung

Die Deutung des Wortes „Ihr seid das Salz der Erde“ (Mt 5,13||) bleibt schwierig, solange man annimmt, dass es sich hierbei um Speisesalz handelt. Die Widersprüche entfallen, wenn man davon ausgeht, dass das Salz Salpeter ist. Salpeter wurde zu Lebzeiten Jesu erzeugt und war Handelsware.

Schlüsselwörter: Mt 5,13 ||, das „Salz der Erde“, Speisesalz, Salpeter, Handelsware.

1. Só, amely sótlanná válik

A jól ismert bibliai vers, amely a *sótlanná* (*salzlos* – Zürcher Bibel) váló vágysz az *erejét elvesztő* (*kraftlos* – Luther fordítása, Mk 9,50), illetve olyan sóról szól, amelyik elveszíti ízét, erejét, vagy pedig „bolond” (*dumm*),¹ netán „fád”² lesz (Mt 5,13 és Lk 14,34), tele van ellentmondással. Ugyanis az a só, amelyet mi közönségesen „só”-nak, azaz konyhasónak, nátrium-kloridnak nevezünk, nem veszítheti el az erejét, nem „ízetlenülhet” meg. Nem vész el az ereje akkor sem, ha a földre kerül. Ezt pedig bizonyosan ismerték az evangélium írásba foglalásának korában. A Berachot f. 8b fejtegetésében ezt olvashatjuk:

„Megkérdezték őt [Josua ben Chananja rabbit]: Ha a só megromlik, mivel lehet megsózni? Erre ezt mondta: Az öszvérkanca fajzásával! Van-e csikója az öszvércancának? Lehet-e romlottá a só?”³

A só „erejének” elveszése egy lehetetlen dolog leírására szolgál a rabbinista irodalomban.⁴ A Zürcher Bibel függelékében pedig arról olvashatunk, hogy feltehetően nem a konyhasórol, hanem a keserúsórol van szó. Csakhogy a keserúsó (magnézium-szulfát) sem veszíti el a maga ízét.

* Ulrich Dämmgen (szül. 1946), aki hivatása szerint vegyész, Braunschweig város evangélikus-lutheránus gyülekezetének laikus igehirdetője.

** A rövid, német nyelven írt tanulmány megjelenésének helye: *Biblische Notizen* 2011/151., 115–122. Ezen a helyen is köszönetet mondunk a *Biblische Notizen* folyóirat szerkesztőségének, hogy engedélyezte számunkra a tanulmány fordításának közzétételét.

¹ Luz fordítása, ld. Luz, U.: *Das Evangelium nach Matthäus*. EKK, I/1. Düsseldorf 1979, 294.

² Eckey fordítása, ld. Eckey, W.: *Das Lukas-Evangelium unter Berücksichtigung seiner Parallelen*. II. Neukirchen-Vluyn 2004, 667.

³ Bultmann, R.: *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Göttingen, 31957, 46.

⁴ Vermes Géza: *The Authentic Gospel of Christ*. London 2003, 88.

E rövid tanulmány azt deríti ki, hogy milyen sóról szólnak az evangéliumok, és az eredmény miként befolyásolhatja az érintett igeszakaszok magyarázását.

2. „A föld sója” a kommentárok magyarázataiban

A vizsgált kommentárok közül csak egy figyel fel a mondásban rejlő ellentmondásra,⁵ és megkísérel magyarázatot is találni erre. Minden többi magyarázat különféle úton-módon próbál kitérni a fent említett ellentmondás elől, amennyiben nem ugorja át azt. Lássuk hát, miképpen történik az ellentmondás megkerülése:⁶

1. Az ellentmondást „nem igazán lehet tisztázni”;⁷ a „mondat nehezen értelmezhető”;⁸ illetve „megragadható”.⁹ A „szókép rejtelmes”.¹⁰ (Mindamellett a só t konyhasóként magyarázzák.)
2. A szó szerinti szöveg „olyan metafora, amely idegenül hat. [...] Izgalmas.”¹¹
3. A szöveg közérthető volt abban az időben.¹² Az arám szöveg fordítása esetleg pontatlan volt.¹³
4. A só nem konyhasó, hanem a Holt-tenger sólerakódásának anyaga, amely elveszíti fűszerező erejét, amikor azt az esővíz áztatja át.¹⁴
5. A só egyaránt lehet konyhasó és trágya is.¹⁵ Cruden odáig megy, hogy a márgát, az agyagos mészkövet tekinti a „föld sójának”, amelyet trágyának használtak.¹⁶

A szövegrész értelmezése is széles területen mozog, kezdve a „vendégszeretet, illetve barátság jelképe”-től¹⁷ „az üdvállapot ismertetőjegyé”-ig¹⁸ egy Mt 21,43-ra történő utalásig, hogy tudniillik Izráel az a só, amely elveszítette az érté-

⁵ Bovon, F.: *Das Evangelium nach Lukas*. EKK, III/2. Düsseldorf 1996, 546.

⁶ Ld. Ellis, E. E.: *The Gospel of Luke*. NCBC. Grand Rapids, 1966, 195.; Caird, G. B.: *Saint Luke*. PNTC. Harmondsworth 1963, 179.; Feldmeier, R.: *Verpflichtende Gnade*. In: Feldmeier, R. (Hg.): *Salz der Erde*. Göttingen 1998, 35.; Wiefel, W.: *Das Evangelium nach Matthäus*. ThHK, I. Leipzig 1998, 92.; Wiefel, W.: *Das Evangelium nach Lukas*. ThHK, III. Berlin 1988, 279.; Schmithals, W.: *Das Evangelium nach Lukas*. ZBK.NT, 3.1. Zürich 1980, 162.

⁷ Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Lukas*. NTD, III. Göttingen ¹⁹1986, 160.

⁸ Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Markus*. NTD, I. Göttingen ¹⁸1998, 108.

⁹ Luck, U.: *Das Evangelium nach Matthäus*. ZBK.NT, 1. Zürich 1993, 61.

¹⁰ Fiedler, P.: *Das Evangelium nach Matthäus*. Stuttgart 2006, 119.

¹¹ Luz, U.: *i. m.* 297.

¹² Nineham, D. E.: *The Gospel of Saint Mark*. PNTC. Harmondsworth 1963, 256.

¹³ Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Matthäus*. NTD, II. Göttingen ¹⁶1986, 58–59.

¹⁴ Fenton, J. C.: *Saint Matthew*. PNTC. Harmondsworth 1963, 80.

¹⁵ Fenton, J. C.: *i. m.* 84.; Caird, G. B.: *i. m.* 179.

¹⁶ Cruden, A.: *A complete concordance of the Old and New Testament: a dictionary and alphabetical index to the Bible*. London ¹³1859, 579.

¹⁷ Hunter, A. M.: *Saint Mark*. (Torch Bible Paperbacks). London 1955, 98.; Gnlika, J.: *Das Evangelium nach Markus*. EKK, II/2. Düsseldorf ⁵2002, 66.

¹⁸ Luz, U.: *i. m.* 301.

két.¹⁹ A só az egyházat jelenti,²⁰ vagy éppenséggel valami létfontosságú dolgot.²¹ „Bizonyára azokat az embereket kell érteni rajta, akik az Isten országa beteljesüléséért élnek [...]. Jézus nyilván arra gondol, hogy már kevés számú ember is elég ahhoz, hogy megsózza a földet, s megadják annak az isteni *ízésítését*”²² (kiemelés UD-től). Az egyik kommentár pedig arra tereli a figyelmet, hogy a só a megátkozás jele, és ezt írja: „Egyszerűen be kell vallanom, hogy nem értem a 35a verset [Lk].”²³

3. Elemzések

3.1. *A textus a szinoptikusok szövegeinek összefüggéseiben*

A szinoptikus evangéliumok mindegyike más összefüggésben beszél a „föld sója”-ról: Márk – akárcsak Lukács – a „jó a só” mondathoz kapcsolja ezt. Az előző mondat, amely az áldozati hús besózásának gyakorlatára utal, valószínűleg egy későbbi (értelemkölcsonzó) betoldás,²⁴ amely 3Móz 2,13-ra utalás és megeremti az összefüggést azzal, hogy Jézus másodszorra jelenti be szenvedését (Mk 9,30 skk.). Máténál a „föld sója” a Hegyi Beszéd elején kap helyet, és a „ti vagytok a világ világossága” mondással egy feladathoz kapcsolódik: „Ti vagytok a föld sója”. Mind Lukács, mind pedig Máté utal a szó tulajdonság elvesztésére. Bár Lukács hozzáfűzi, hogy az ízet vesztett só sem a földre, sem a trágyadombra nem alkalmas, mégis felismerhető, hogy Lukács valószínűleg a Q-szöveget vette át.²⁵

3.2. *Etimológiai utalások*

A só, salétrom, illetve szóda kifejezéseket mi világos és egymástól jól megkülönböztetett értelemben használjuk. Ez viszont nem így volt a bibliai időkben.²⁶ Forchheimer²⁷ valószínűtlennek tartja a kősó (salpetra, sal petrae) és a kő közötti etimológiai kapcsolatot. Spitzer azonban megcáfolja ezt,²⁸ és bebizonyítja, hogy a salétrom (sal petrae, ἄλας πέτρας) a „kövekre lerakódott” sót je-

¹⁹ Fenton, J. C.: *i. m.* 84.

²⁰ Uo.

²¹ Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Matthäus*, 58.; Grundmann, W.: *Das Evangelium nach Markus*. ThHK, 1. Berlin ¹⁰1989, 267.; Wiefel, W.: *Das Evangelium nach Matthäus*, 93.

²² Lay, R.: *Nachkirchliches Christentum. Der lebende Jesus und die sterbende Kirche*. Düsseldorf 1995, 95.

²³ Bovon, F.: *i. m.* 547.

²⁴ Nineham, D. E.: *i. m.* 250.

²⁵ Leaney, A. R. C.: *The Gospel According to St Luke. Black's New Testament Commentaries*. London, ²1966, 215.; ld. Mack, B.: *The Lost Gospel. The Book of Q and Christian Origins*. Shaftsbury 1994, 80 és 99.

²⁶ Beckmann, J.: *A History of Inventions, Discoveries, and Origins*. Bd. II. London ⁴1846, 487.

²⁷ Forchheimer, P.: The etymology of saltpeter. In: *Modern Language Notes* 67 (1952), 103–106.

²⁸ Spitzer, L.: Correspondence (zu Forchheimer, 1952). In: *Modern Language Notes*, 67 (1952), 358–359.

lenti. Ez megfelel előállítás módjának (ld. lentebb). Arra nézve, hogy a salétrom „petrai só”, a lábjegyzetben utalunk.²⁹

3.3. *Ismerték-e Jézus korában a salétromot, illetve kereskedtek is vele?*

A salétromot (kálium-nitrátot) bányászati salétromként évente tonnaszám termelték ki a Holt-tenger vidékén, Ein Barak (Um Barak) helységben.

Amikor a szerves anyagok, például a trágya, az állati tetem hamuszír (káliumkarbonát), szóda (nátrium-karbonát) vagy mész (kalcium-karbonát) jelenlétében bomlanak le, salétrom keletkezik kálisalétrom, nátriumsalétrom vagy kalciumsalétrom összetételben, ugyanúgy, mint mikor trágyát szórnak egy verembe, majd a szagok lefojtására hamuval vagy mésszel takarják le azt.³⁰ Mindhárom anyagnak az a sajátossága, hogy „kivirágzik” a nedves falon. Ugyanis ezek vízben oldódnak, a felszívódó nedvességgel pedig eljutnak a fal azon szintjébe is, ahol a víz már képes elpárologni, és így kikristályosodnak a fal felületén. (Ez az úgynevezett „istállósalétrom”). Ezt a tulajdonságot használták ki a salétrom előállítására pl. a Petrában létesített trágyavermekben, ahol a kikristályosodott salétromot a falakról gyűjtötték be. Petra városa a salétrom előállításának és az azzal való kereskedésnek központja volt (az i. e. 5. sz. és az i. sz. 3. sz. között).³¹ A csekély termelési mennyiség lehet a magyarázata annak, hogy az egyébként részletes leírásokat közlő Plinius³² nem említi meg a salétrom trágyaként való felhasználását. Ezek szerint a salétromnak csupán helyi, szűkkörű jelentősége volt.

Az istállósalétrom korrozív. A 3Móz 14,33 skk. alapján egészen világos, hogy a házakat az efféle „poklosság” támadhatja meg, és ezt le kell kaparni a falakról. Szükség esetén pedig ki kell cserélni az érintett építőköveket. Mindenestre a kultikus tisztátalanságra való utalás, ami az épület huzamos megtámasztásával volt kapcsolatos (3Móz 14,44), arra enged következtetni, hogy ismert volt a „tisztátalan” lepedék pusztítása és az istállósalétrom jelentkezése közötti összefüggés.

3.4. *A salétrom hatása*

A salétrom jó minőségű nátriumos trágya. Az olyan földművelésben, ahol nem folyt tervszerű trágyázás és ahol a növények számára korlátozott volt a nátriumforrás (kevés hüvelyeskultúra, igen kevés nátriumbevitel az esővízzel, illetve a levegőből), ennek a trágyának már csekély mennyiségével is valóságos csodát lehetett elérni. Ha azonban a salétromot ugarra szórják, vagy ha szerves

²⁹ http://ro.wikidoc.org/index.php/Potassium_nitrate [német nyelven: *Salpeter*; román nyelven *salpetru*; a fordító megjegyzése].

³⁰ Anon.: *Salpetergewinnung*. <<http://www.speerpyro.de/Geschichte/FL9.html>> (megnyitva: 2011. aug. 14.).

³¹ Anon.: *Salt*. <<http://www.salt.org.il/saltpet.html>> (megnyitva: 2011. aug. 14.).

³² Plinius, G.: *Naturalis Historiae*, 79. <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D18>> (megnyitva: 2011. aug. 14.).

anyaggal elegyítik, a baktériumok és az algák hamarosan lebontják, vagyis elveszíti az erejét, és többé semmire sem használható.

4. A „föld sója” salétrom

Ha elfogadjuk, hogy a „földnek sója” salétrom, a szövegeket immár ellentmondást kizárva olvashatjuk: ha e só a földre jut, vagy pedig szakszerűtlenül tárolják (és ez gyakran előfordulhatott a trágyavermek elegyes sóinak esetében), akkor elveszíti az „ízét”, illetve többé nem javítja a talajt.

Szem előtt tartva a fenti megállapítást, természetesen nem tartható fenn a krisztológiai vonás az áldozati hús besózása összefüggésében. Az a következtetés pedig, hogy (Mk esetében) ez a felhívás áll legközelebb a perikópa értelmezéséhez, „legyen meg bennetek az áldozatot hozó szenvedés lelke...”³³ nem támasztható alá.

A „ti vagytok a föld sója” (Mt) mondás természetesen gazdagabbá válik, mivel a tanítványok, illetve azok, akik hallják ezt, immár nem az élet fűszere, hanem trágyája. Nem csupán az által, hogy a trágya számottevően több terméshez segít annál, amennyit a megtrágyázatlan föld képes hozni, hanem úgy is, hogy biztosabb termést eredményez (a mai idők nyelvén szólva: „az ellátás biztosítéka”).

Továbbá: „föld trágyája” itt azt jelenti: trágya a föld számára. A „föld” szónak e helyen több értelme is van.³⁴ Jelenti a talajt, amely a növekedést adja, de magát a földet is a mennyel ellentétben, valamint azt a helyet, ahol az emberek lakoznak. Jelenti még „a földet, mint ami a teremtett világ alkotórésze, és azt a kapcsolatot is, amely az Isten és az ember között jön létre a történelem folyamán”.³⁵ Jézus ezt mondja tehát: ti az vagytok, ami már kis mennyiségben is hozzájárul ahhoz, hogy a kevésből sok, a terméketlenből pedig termékeny legyen – mindenütt és mindenkor.

Felhasznált irodalom

- Anon.: *Salpetergewinnung*. <<http://www.speerpyro.de/Geschichte/FL9.html>> (megnyitva: 2011. aug. 14.).
- Anon.: *Salt*. <<http://www.salt.org.il/saltpet.html>> (megnyitva: 2011. aug. 14.).
- Bauer, W.: *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*. Berlin 51958.
- Beckmann, J.: *A History of Inventions, Discoveries, and Origins*. Bd. II. London 41846.
- Bovon, F.: *Das Evangelium nach Lukas*. EKK, III/2. Düsseldorf 1996.
- Bultmann, R.: *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Göttingen 31957.
- Caird, G. B.: *Saint Luke*. PNTC. Harmondsworth 1963.

³³ Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Markus*, 108.

³⁴ Ld. γῆ címszó. In: Bauer, W.: *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*. Berlin 51958, 312.

³⁵ Cremer, H.: *Biblisches-theologisches Wörterbuch der Neutestamentlichen Gräcität*. Gotha 91902, 241.

- Cremer, H.: *Biblisch-theologisches Wörterbuch der Neutestamentlichen Gräcität*. Gotha ⁹1902.
- Cruden, A.: *A complete concordance of the Old and New Testament: a dictionary and alphabetical index to the Bible*. London ¹³1859.
- Eckey, W.: *Das Lukas-Evangelium unter Berücksichtigung seiner Parallelen*. II. Neukirchen-Vluyn 2004.
- Ellis, E. E.: *The Gospel of Luke*. NCBC. Grand Rapids, 1966.
- Feldmeier, R.: Verpflichtende Gnade. In: Feldmeier, R. (Hg.): *Salz der Erde*. Göttingen 1998, 15–107.
- Fenton, J. C.: *Saint Matthew*. PNTC. Harmondsworth 1963.
- Fiedler, P.: *Das Evangelium nach Matthäus*. Stuttgart 2006.
- Filson, F. V.: *The Gospel According to St. Matthew*. *Black's New Testament Commentaries*. London ²1979.
- Forchheimer, P.: The etymology of saltpeter. In: *Modern Language Notes*, 67 (1952), 103–106.
- Grundmann, W.: *Das Evangelium nach Markus*. ThHK, 1. Berlin ¹⁰1989.
- Hunter, A. M.: *Saint Mark*. (Torch Bible Paperbacks) London 1955.
- Lay, R.: *Nachkirchliches Christentum. Der lebende Jesus und die sterbende Kirche*. Düsseldorf 1995.
- Gnilka, J.: *Das Evangelium nach Markus*. EKK, II/2. Düsseldorf ⁵2002.
- Leaney, A. R. C.: *The Gospel According to St Luke*. *Black's New Testament Commentaries*. London ²1966.
- Luck, U.: *Das Evangelium nach Matthäus*. ZBK.NT, 1. Zürich 1993.
- Luz, U.: *Das Evangelium nach Matthäus*. EKK, I/1. Düsseldorf 1979.
- Mack, B.: *The Lost Gospel. The Book of Q and Christian Origins*. Shaftsbury 1994.
- Nineham, D. E.: *The Gospel of Saint Mark*. PNTC. Harmondsworth 1963.
- Plinius, G.: *Naturalis Historiae*, 79. <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D18>> (megnyitva: 2011. aug. 14.)
- Schmithals, W.: *Das Evangelium nach Lukas*. ZBK.NT, 3.1. Zürich 1980.
- Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Matthäus*. NTD, II. Göttingen ¹⁶1986.
- Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Markus*. NTD, I. Göttingen ¹⁸1998.
- Schweizer, E.: *Das Evangelium nach Lukas*. NTD, III. Göttingen ¹⁹1986.
- Spitzer, L.: Correspondence (zu Forchheimer, 1952). In: *Modern Language Notes*, 67 (1952), 358–359.
- Vermes Géza: *The Authentic Gospel of Christ*. London 2003.
- Wiefel, W.: *Das Evangelium nach Matthäus*. ThHK, I. Leipzig 1998.
- Wiefel, W.: *Das Evangelium nach Lukas*. ThHK, III. Berlin 1988.

Fordította Balogh Béla